

ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: В ПОШУКАХ ЧИННИКІВ КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Ключовим теоретичним і політичним принципом сталого розвитку регіонів України, а водночас – чинником єднання нації і зміцнення її державності на сучасному історичному етапі еволюції громадянського суспільства, повинні стати екологічний імператив, який своєю чергою потребує здійснення екологізації економіки та освіти, згідно з принципами еколого-економічної доктрини. На підставі аналізу результатів проведеної у два тури науково-практичної конференції "Україна: Схід-Захід – проблеми сталого розвитку" (перший тур відбувся в Донецьку, а другий – у Львові), висвітлено питання поглиблення співпраці регіонів України з метою досягнення сталого розвитку. Показано, що консолідація суспільства навколо вирішення еколого-економічних проблем може стати одним із стрижневих чинників зміцнення держави.

Ключові слова: сталий розвиток; екологічний імператив; співпраця регіонів; консолідація суспільства.

Вступ. Одним із ключових чинників сталого розвитку держави і консолідації суспільства навколо вирішення проблем зміцнення державності і поліпшення добробуту людей стає екологічний імператив, який передбачає запровадження нового способу господарювання, наближеного до законів природи, раціональне використання, превентивну охорону і своєчасне відтворення якості умов природного життєвого довкілля та природних ресурсів.

Враховуючи реальну екологічну ситуацію, багатство держави і добробут людей на нинішньому етапі розвитку цивілізації залежать не лише від рівня матеріальних статків, але й від якості природного життєвого довкілля. Сьогоднішні потреби людини в екологічно чистих продуктах, воді, повітрі й сприятливому для здоров'я природному середовищі є такими ж важливими, як і забезпечення її іншими економічними та соціальними благами.

Через те, якщо в процесі здійснюваних в Україні реформ не буде приділено достатньо уваги екологічній складовій соціально-економічного розвитку держави, то такі реформи апriori не будуть результативними. На наш погляд, реформи можуть стати фундаментальними, системними та ефективними у довготривалому часі лише за умови, що держава активно вживатиме радикальних заходів щодо практичного інтегрування екологічного імперативу у всі ланки господарського механізму, іншими словами – стимулюватиме формування екологічно безпечної "зеленої" або екологічної економіки.

1. Еволюція глобального світогляду. Помилковим вважаємо твердження про те, що екологічна складова програми економічних реформ потребуватиме великих додаткових коштів за рахунок зменшення витрат на економічні та соціальні потреби і тому вирішення екологічних проблем можна відкладати до кращих часів. Мова йде не про великі додаткові витрати з держбюджету, а про розумний перерозподіл тих реальних ресурсів, якими володіє національна економіка, про розумні структурні (інституційні) зміни у господарському комплексі, ефективніші напрями інвестицій (як внутрішніх, так і зовнішніх), про законодавче запровадження відповідних санкцій і стимулів за поліпшення екологічної ситуації.

У цьому контексті варто згадати позицію відомого англійського економіста Уільяма Петті, який понад триста років тому стверджував, що природа є таким же джерелом матеріального багатства, як і праця. Покоління економістів віками повторювали цю справедливую тезу, а на практиці головна увага й досі приділяється лише двом із трьох факторів виробництва – "капіталу" і "праці". Третій фактор – "природа" – продовжує залишатися другорядним як в економічній теорії, так і в суспільній практиці. Об'єктивно ж, з огляду на нинішню складну екологічну ситуацію, мало би бути навпаки. Фактор "природа" або "природне життєве довкілля" повинен стати домінантою всього економічного життя суспільства, зокрема і здійснюваних нині в Україні реформ.

Сьогодні в суспільній свідомості набув значного поширення небезпечний стереотип: мовляв, усі проблеми, зокрема екологічні, буде вирішено за рахунок технічних досягнень. Насправді, це небезпечна ілюзія. Людина не могла і не може відірватися від своєї першооснови, від природи. Людина просто забула, що вона є частиною природи і не може бути над природою. Тому не підлягає сумніву істинність та актуальність концепції сталого розвитку, яка напрацьовується світовою спільнотою упродовж останніх 40 років.

Варто простежити, принаймні коротко, еволюцію глобального світогляду за цей 40-річний період.

Перший саміт з питань довкілля (охорони природи) відбувся, як відомо, в 1972 р. у Стокгольмі. Там було задекларовано принцип: нинішнє покоління людей і майбутні покоління, які ще не народилися, мають однакове право на доброякісні природні умови для життєдіяльності та достатню кількість і якість природних ресурсів. Це й нині актуальний принцип.

На конференції "Стокгольм-72" було прийнято рішення про заснування Програми UNEP (United Nations Environment Program) із штаб-квартирою в столиці Кенії – Найробі. З того часу почалися дуже глибокі наукові дослідження. Вчені почали приділяти увагу у своїх дослідженнях не лише традиційним економічним факторам, але й екологічним, розуміючи, що людина є частиною природи, розуміючи те, що розвиток кожної економічної системи пов'язаний із розвитком або деградацією природної (екологічної) системи.

У наступні 20 років було проведено широкий спектр наукових досліджень з проблем охорони довкілля, але вже в їхньому взаємозв'язку із соціально-економічним розвитком, зокрема, подоланням бідності, важких захворювань тощо. Найбільш резонансними були виконані на замовлення Римського клубу тогочасні (70-ті роки минулого століття) моделі Месеровича, Пестеля, Медоуза та інших авторів щодо прогнозів на майбутнє. На підставі математично коректних досліджень було доведено, що внаслідок забруднення природного життєвого довкілля та виснаження природних ресурсів у 40-60-х роках ХХІ ст. людство може загинути.

Наступний саміт, через 20 років після "Стокгольму-72", вже називався Конференцією ООН з довкілля і розвитку (Environment and Development), тобто охоплював питання охорони природи у нерозривному взаємозв'язку з економічними проблемами. Він відбувся в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. і

увійшов в історію під скороченою назвою "Ріо-92". Після того продовжувалися інтенсивні наукові пошуки вирішення комплексних проблем сталого розвитку. Незважаючи на це, відбувалося нарощування і загострення тих еколого-економічних і соціальних проблем, які, на жаль, не вирішені ще й по сьогодні.

Вочевидь, головною причиною недостатньої імплементації рішень саміту "Ріо-92" є те, що вони мають необов'язковий (рекомендаційний) характер. Отже, потрібно активніше лобювати реалізацію ідеї Екологічної Конституції Землі – глобального економіко-правового акта екологічної безпеки і сталого розвитку, який повинен мати обов'язкову юридичну силу *jus cogens*.

У 2012 р. відбудеться чергова Конференція ООН зі сталого розвитку – саміт Землі "Ріо+20". Принципово важливо наголосити, що термін "Environment" ("охорона довкілля") вже вилучено з назви цього, третього з черги, саміту. Протягом 40 років "сталий розвиток" став настільки синтетичним і всеохопним поняттям, що він сам по собі (без дефініції "довкілля") відображає гармонійний розвиток економічної, соціальної та екологічної систем.

Отже, еволюція глобального світогляду за останні 40 років вкотре підтвердила необхідність вирішення проблем економічного і соціального розвитку та екологічної безпеки у їхньому нерозривному взаємозв'язку.

2. Міжнародні екологічні ініціативи України та внутрішні реалії сьогодення. Україна не стоїть осторонь пошуків світовою спільнотою шляхів розв'язання глобальних екологічних проблем сучасності. Вітчизняні вчені активно працюють над поглибленням концептуальних засад ідеї Екологічної Конституції Землі, намагаються зробити їх більш аргументованими і цим самим підтримати ініціативу Президента України, висловлену на 66-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2011 р.: "Вважаємо актуальною ідею створення ефективного міжнародного механізму охорони природи Землі як нашої єдиної планети. Таким механізмом має стати постійно діюча глобальна екологічна організація з універсальним членством.

Закликаємо також до вивчення ідеї розроблення нового універсального документа, який може виконувати функцію так званої Екологічної Конституції Землі та слугувати чітким дороговказом для всіх країн у цивілізаційному вимірі, визначаючи обов'язкові принципи сталого розвитку світової "зеленої" економіки та екологічної безпеки планети"¹.

Нагадаємо, що перед В. Януковичем ідею підготовки Екологічної Конституції Землі, яка водночас передбачає і заснування Світової Екологічної Організації, оприлюднювали в ООН президенти України Леонід Кучма (1997, 2000) та Віктор Ющенко (2008, 2009).

Над науковими засадами Екологічної Конституції Землі працюють з 1992 р. фахівці України, Бельгії, Великобританії, Росії, США та ФРН. Результати їхньої праці опубліковано у нещодавно виданій книзі-антології².

¹ <http://www.president.gov.ua/news/21273.html>

² Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади. / За ред. акад. НАН України, д-ра екон. наук, проф. Ю.Ю.Туніці. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. – 440 с.

Тобто йде науковий пошук мотивованих шляхів переходу сучасної, антиекологічної за своєю сутністю, ринкової економіки (всієї системи господарювання – як в національних рамках, так і в рамках світового господарства) до "зеленої", екологічно безпечної економіки.

Розглядаючи проблеми сталого розвитку регіонів України, не можна забувати й про те, що у 2011 р., напередодні 25-тої річниці Чорнобильської катастрофи, трапилася чергова аварія на японській АЕС "Фукусіма-1". А у 2010 р. – катастрофа у Мексиканській затоці США на нафтовій платформі "Deepwater Horizon компанії British Petroleum"... Ланцюг техногенних і природних екологічних катастроф стає перманентним, заподіюючи величезних матеріальних збитків і шкоди здоров'ю людини. Попри це, економіка, єдиною метою і мотивацією якої є максимізація прибутку, продовжує домінувати в суспільному житті.

Мисляча частина людства настільки стривожена антиекологічним способом господарювання, що впадає у відчай. Починає сумніватися у спроможності людського розуму радикально змінити траєкторію згубного соціально-економічного розвитку. Саме тому в Україні необхідно рішуче відкинути політичні чвари, тверезо оцінювати екологічну ситуацію і поступово здійснювати реформування екологічно небезпечної економіки. І це повинно стати ключовим консолідуючим чинником співпраці усіх регіонів України.

Реальні екологічні загрози мають згуртувати українське суспільство навколо ідеї екологічного порятунку нації.

В Україні ще не сформовано повноцінне громадянське суспільство. По суті, в ньому відсутні риси спільноти сталого розвитку. Цілком зрозуміло, що без громадянської консолідації неможливо сформувати суспільство сталого розвитку. На жаль, громадян України сьогодні ще не об'єднує ані менталітет, ані релігія, ані політичні погляди, і навіть мова. Нас багато що розділяє, на відміну від громадян сусідніх країн, скажімо, Угорщини або Польщі. Тому головне – знайти те, що нас об'єднує, а не те, що роз'єднує. З цього треба починати.

Якщо глянути на географічну карту України, то між Донецьком і Львовом, саме посередині території держави, пролягає майже ідеально рівна лінія, *sui generis* (свого роду) геоцентрична вісь. Символічно, що ця вісь зі Сходу на Захід (Донецьк – Дніпропетровськ – простір між Черкасами і Кіровоградом – Вінниця – Хмельницький – Тернопіль – Львів), могла би стати, за умови політичної волі громадян та адекватного її сприйняття політиками, важливим урівноважувальним чинником суспільної злагоди, порозуміння, екологічної безпеки, соціально-економічного добробуту і сталого розвитку усіх регіонів України.

Зрозумівши це і проявивши належну політичну волю та громадянську свідомість, ми маємо можливість стати в перспективі авторитетною у світі, зamoжною і сильною державою.

Для цього в рамках концепції сталого розвитку треба також налагоджувати більш тісну співпрацю між суміжними регіонами України. Співпрацю між адміністративними інституціями – областями та районами. Так само

треба більш конструктивно співпрацювати з країнами, які межують з нашою державою, тому що екологічні проблеми (які пов'язані з економічним розвитком) спричиняють конфлікти на прикордонних територіях. Потрібно укласти нові екологічні угоди України – з Росією, Білоруссю, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Туреччиною. А згодом переходити на глобальне співробітництво у сфері творення нової екологічної економіки і сталий розвиток світового господарства, для чого, знову ж таки, потрібна Екологічна Конституція Землі.

На рівні держави, згідно з викладеним, вважаємо доцільним в найближчому часі прийняти Постанову Кабінету Міністрів України "Про економічну відповідальність і стимулювання підприємств, установ та організацій усіх форм власності за екологічні наслідки їхньої діяльності", у якій передбачити дієві стимули за здійснення заходів щодо енергоощадності, економного використання природного газу, нафти, вугілля, земельних, лісових та інших природних ресурсів, за перехід на альтернативні джерела енергії, а водночас – санкції за нездійснення таких заходів. Це дасть змогу зробити реальний крок до сталого розвитку.

Необхідно закласти екологічні вимоги також у нормативні акти, що стосуються іноземних інвестицій, експорту-імпорту продукції і послуг. Потрібно надавати пріоритет і пільги контрактам з екологічною орієнтацією. У типових контрактах з іноземними партнерами треба обов'язково передбачати екологічні нормативи і норми, які гарантують здоров'я людей, національну екологічну безпеку та поліпшують умови природного життєвого довкілля. У цьому контексті варто було б прийняти Постанову Кабінету Міністрів України "Про екологічні аспекти зовнішньоекономічної діяльності".

3. Екологізація освіти. Висловлені міркування стосуються різних аспектів екологізації економіки. Проте не менш важливим є також питання екологізації освіти, оскільки без належно підготовлених фахівців з новим еколого-економічним світоглядом неможливо буде долати кризові явища в суспільстві і переходити на шлях сталого розвитку. Йдеться не про традиційну екологічну освіту, яка в Україні набула вже достатньо позитивних ознак, а про екологізацію технічних, технологічних, суспільних та всіх інших дисциплін і спеціальностей, за якими проводять підготовку фахівців.

Зміна сучасної парадигми освіти полягає в необхідності насичення знань кожного фахівця глибоким розумінням причинно-наслідкових взаємозв'язків і залежностей між діяльністю людини та її природним середовищем. У процесі навчання студент має усвідомити, що концепція сталого розвитку, як єдино можлива стратегія розвитку цивілізації, потребує гармонізації економічних та екологічних інтересів. Тільки спеціалісти, озброєні новими знаннями про взаємозалежність природної та економічної систем і новим еколого-економічним мисленням, спроможні забезпечувати сталий розвиток суспільства.

Інтроєкція екологічної компоненти в навчальний процес і розширення відповідних наукових досліджень у сфері освіти дасть змогу сформувати нову парадигму, яка не обмежуватиметься вузькими рамками класичної пробле-

матики творення матеріальних благ, а зважатиме на багатство, цінність та унікальність ресурсів і послуг природних екосистем для інтегрального суспільного розвитку.

Результатом екологізації освіти має стати високопрофесійне кадрове забезпечення сталого розвитку.

Заглядаючи в майбутнє, можна з достатньою мірою вірогідності прогнозувати, що фахівці з новим еколого-економічним мисленням, розуміючи свою місію – домагатися збереження й відтворення доброякісних умов природного життєвого довкілля в процесі виробництва матеріальних благ – будуть ставити в основу своєї безпосередньої діяльності та міжрегіональних стосунків не політичні або суто меркантильні інтереси, а вищі цінності, до яких передусім належить забезпечення себе і своїх співвітчизників безпечними умовами життя – сьогодні і в майбутньому. Такі фахівці зможуть піднятися над місцевими і дрібязковими поглядами, не спричинятимуть на їх основі конфліктних ситуацій.

Широка імплементація концепції екологізації освіти допоможе виховати нову людину (яка відрізнятиметься від типової – homo economicus), котра завдяки своїй освіченості й екологічному вихованню не опускатиметься на рівень банальних суперечок між громадянами єдиної держави, які мешкають у різних її регіонах – з причин різниці у політичних симпатіях, віросповіданні, побутовому використанні тієї чи іншої мови, географічному місці народження і місці проживання, національності тощо.

Екологічно освічена людина (громадянин) визначатиме свої особисті й суспільні пріоритети на підставі того очевидного факту, що природна система держави є органічно єдиною і взаємозалежною. Екологічні катаклізми в будь-якому регіоні держави, навіть віддаленому від місця проживання тієї чи іншої людини, істотно впливають (або вплинуть у майбутньому) на зниження соціально-економічного рівня життя також і в інших регіонах.

Не можна руйнувати жодної територіальної частини природної системи держави, оскільки це створює небезпеку для всієї системи.

4. Ідея екологічного порятунку нації – нова ідеологія і нова політика. Розглянемо ще один аспект досягнення сталого розвитку – ідеологічний. Він дуже складний і важливий, оскільки пов'язаний з необхідністю формування нової еколого-економічної політики держави.

Як відомо, одна з найсильніших і найбільш масових ідеологій – комуністична, яка свого часу оволоділа майже третиною всього людства, зазнала цілковитого краху уже на першій фазі – соціалізму. Вона не витримала випробування часом. Багаторічний експеримент в колишньому СРСР, інших соціалістичних країнах і особливо у Німецькій Демократичній Республіці, яка за короткий історичний проміжок часу безнадійно відстала у своєму соціально-економічному розвитку від Федеративної Республіки Німеччини, переконав увесь світ, кожному неупереджену, розумну й сумлінну людину в утопічності реалізації комуністичної ідеї у реальному житті.

Капіталістична ідеологія теж неспроможна вирішити нинішні еколого-економічні і соціальні проблеми. Традиційний вільний ринок органічно не

сприймає екологічного імперативу. Як приклад, Світова організація торгівлі (СОТ), декларуючи своє зацікавлення у вирішенні екологічних проблем, часто захищає міжнародну торгівлю генетично модифікованими та іншими шкідливими для здоров'я людини продуктами, антиекологічними технологіями, які руйнують природне життєве довкілля. У наукових колах країн з традиційною ринковою економікою ведуться серйозні розмови про загальну кризу глобального капіталізму. Що робити?

Для виживання і розвитку цивілізації стає очевидною необхідність формування принципово нової ідеології, яка б відображала органічні взаємозв'язки і залежності між людиною та природою, між суспільством і природним середовищем, тобто такої ідеології, яка б вказувала шляхи подолання суперечностей між економічною та екологічною системами і забезпечувала конструктивне вирішення проблем сталого розвитку.

Чи треба когось переконувати, наскільки важливою така ідеологія є для постчорнобильської України і наскільки важливим та невідкладним є питання формування на базі такої ідеології нової політичної сили у нашій державі? Чи може хтось заперечити, що нам в Україні треба будувати громадянське суспільство на принципово нових ідеологічних засадах?

Цього потребують нові виклики ХХІ ст., пов'язані з необхідністю збереження та поліпшення якості природного життєвого довкілля, забезпечення достойних умов життя людини у гармонії з природою. Нова політика повинна враховувати помилки і використовувати позитивні риси усіх попередніх ідеологій, тих, що вже вичерпали себе і повинні зійти з історичної сцени.

Спираючись на ноосферне вчення нашого великого співвітчизника В. Вернадського, на нову еколого-економічну теорію і прийнятий консенсусом більшості країн світу принцип сталого розвитку, лише ідеологічно нова політична сила спроможна вивести Україну із затьняної еколого-економічної кризи і забезпечити нормальні екологічні та соціально-економічні умови життя людини.

Мова – про ідеологію, яка відображатиме причинно-наслідкові взаємозв'язки і залежності між станом використання природних ресурсів, якістю природного життєвого довкілля, з одного боку, і соціально-економічним розвитком та здоров'ям людей – з іншого боку.

Нова економічна політика повинна охоплювати усі цінності і надбання християнської, соціал-демократичної та інших ідеологій. Її політична платформа повинна бути не менш соціально спрямованою і не менш соціалістичною, ніж діяльність усіх партій лівого спрямування, а також не менш ринковою, капіталістичною, ніж діяльність усіх партій правого спрямування.

Національно-екологічна ідеологія є поєднанням економічних та екологічних інтересів громадян постчорнобильської України (конкретної, держави) з інтересами інших держав та громадянами всієї планети, з інтересами виживання та сталого розвитку цивілізації. Іншого шляху, інших перспектив збереження та забезпечення достойного життя на планеті сьогодні не існує. При цьому наголосимо, що Україна повинна стояти не на узбіччі, а на чолі процесів формування нової політики держав щодо раціонального викорис-

тання і збереження природного довкілля та ресурсів у взаємозв'язку з поліпшенням якості життя людини.

Нова економічна політика має опиратися на наукові засади органічного поєднання інтересів людини, як частини природи, з вимогами законів розвитку природної системи загалом. Отже, її основною метою повинні стати захист національних інтересів України, забезпечення якості життя її населення, гарантії громадянину жити в здоровому природному довкіллі, заможно і з вірою у майбутнє.

Кожна нація є неповторною, як і кожна людина. Різноманітність культур і конкуренція між націями спонукають до загального прогресу. Лібералізм, як відомо, засуджував комуністичну ідеологію за те, що вона ставила державу і націю над індивідом, вимагав не "розчиняти" людину в чомусь абстрактному – нації чи державі, визнавати кожну людину самодостатньою. Сучасна національна ідея ставить вимогу не "розчиняти" кожну націю в абстрактному людстві, бо кожна нація є самодостатньою. Конкретним наповненням національної ідеї повинно стати нове розуміння взаємин природи і суспільства.

Нагадаємо, що слово "нація" походить від латинського "народ", а слово "екологія" від грецького "оселя". Нація – це стійка історична спільність людей, яка виникла на базі спільності мови, території, економічного життя і психологічного складу, що проявляється в спільності культури. Але нація – не лише спільна мова, традиції, світосприйняття та історія. Є ще один дуже важливий чинник, який особливо гостро проявляється в умовах нинішньої деградації природного середовища і виснаження природних ресурсів, а саме – відчуття спільної долі. Через те треба ставити питання про необхідність формування принципово нової політики в Україні. Такої політики, внаслідок здійснення якої можна захистити державу від економічної та екологічної експансії з боку транснаціональних компаній або з боку інших держав. Необхідно створювати такі закони і такі умови для владних структур України, які унеможливлять завезення в Україну екологічно небезпечних технологій і продуктів, навіть якщо вони забезпечують високі прибутки.

На жаль, сьогодні, в умовах глобалізації, держави і нації надто легко-важно поступаються своїми екологічними інтересами, особливо перед великими транснаціональними компаніями.

У сучасних умовах необхідно забезпечувати потреби людини не лише у суто матеріальних (економічних) благах, але і у не менш важливих фізіологічних потребах – безпечному природному довкіллі, чистій воді, повітрі, харчових і промислових продуктах. Тобто треба домагатися підвищення якості не лише продукції, а й якості природного життєвого середовища.

Цілі нової економічної політики щодо поєднання гармонійного співіснування людини і природи із забезпеченням заможного життя громадян в умовах здорового природного і соціального довкілля можуть реалізуватися в такий спосіб, коли держава не обмежуватиме максимальний дохід окремих громадян нормою, скажімо, у 70 % над середньорічним доходом громадянина і гарантуватиме мінімальний дохід усіх працівників не менше ніж 30 % від

середньорічного доходу. Зрозуміло, що пенсіонери, інваліди та хворі повинні бути матеріально забезпеченими не нижче середньорічного доходу громадянина. Не опускаючи доходи нижче ніж 30 % від середнього для найбідніших верств і не стимулюючи (обмежуючи фіскальними засобами) доходи, вищі від 70 % для найбагатших громадян, цим самим держава спроможна створити середньозаможне суспільство (модель Швеції), де немає надбагатих і надбідних людей.

Таке громадянське суспільство в Україні можливе за умов створення усім однакових громадянських прав і рівних можливостей тим, хто працює або навчається, але яке не гарантує однакових доходів (достатків) і однакового рівня життя для тих, хто є працездатним, але не працює чи не навчається. Тобто йдеться про громадянське суспільство, яке гарантує рівні можливості, але не гарантує міфічної рівності. Хто не зумів сповна реалізувати свої можливості, той і живе на відповідному для нього рівні.

Як зазначено в передмові до цього видання, місія нашої конференції, перший етап якої було проведено на Сході (у Донецьку), а другий – на Заході (у Львові), полягала у науковому пошуку чинників консолідації українського суспільства навколо вирішення актуальних і взаємопов'язаних між собою проблем екологічної безпеки, зміцнення державності, подолання соціальних, екологічних та економічних суперечностей сталого розвитку. На жаль, мусимо констатувати, що органи державної влади не виявили належної зацікавленості до поставленої проблеми, незважаючи на те, що організатори конференції "Україна: Схід-Захід – проблеми сталого розвитку" своєчасно інформували про її проведення усі гілки влади як на місцях, так і в її верхніх ешелонах.

Реалізація Програми економічних реформ має здійснюватися з обов'язковим урахуванням вимог еколого-економічної доктрини, у межах якої економічна та екологічна (природна) підсистеми розглядаються в їх органічному взаємозв'язку – як єдина еколого-економічна система.

У Програмі економічних реформ мають бути, крім інших, передбачені заходи, які відображають органічну єдність економіки та екології і об'єктивні причинно-наслідкові взаємозв'язки між ними. Саме тому усі без винятку виробничі, комерційні та владні структури (центральні, регіональні, галузеві) повинні орієнтуватися на принципово новий критерій еколого-економічної ефективності виробничої діяльності (інтегрування позитивного економічного та негативного екологічного ефектів).

Висновки. Антиекологічну траєкторію соціально-економічного розвитку, яку спостерігаємо упродовж двох десятиліть незалежності України, необхідно скоригувати на основі нового критерію ефективності суспільного виробництва, а саме – критерію максимізації інтегрального еколого-економічного ефекту виробничої діяльності замість критерію максимізації прибутку, який не враховує екологічних збитків (витрат і втрат) під час здійснення виробничо-комерційної діяльності та оцінення її кінцевих результатів. При цьому варто особливо наголосити на необхідності докорінного перегляду національної політики в галузі ядерної безпеки, як це зробила Німеччина, маючи на своїй території найбезпечніші у світі атомні електростанції.

Неупереджений науковий аналіз результатів функціонування незалежної Української держави засвідчує, що існуючі в нашому суспільстві політичні сили не спроможні вивести державу із затьожної економічної, екологічної та соціальної кризи. Крім суто суб'єктивних причин цього негативного явища, які зводяться до протистояння різних політичних партій, існує і більш глибока об'єктивна причина. Вона полягає в тому, що старі ідеології, які панували у світі у XX ст., історично вичерпали себе як такі, що не відображають нових взаємовідносин суспільства і природи.

Виходячи з реалій життя, мусять обов'язково з'явитися нова національно-екологічна ідеологія та нова адекватна їй політика. Ці нові інститути повинні базуватися на пізнанні й конкретному використанні у суспільній практиці споконвічних законів природи і, одночасно, сучасних законів розвитку суспільства. Відповідно до цього, національні інтереси держави, всебічний захист її громадян, насамперед – здоров'я, у взаємозв'язку із захистом і раціональним використанням належних суспільству природних ресурсів та природного довкілля повинні бути в центрі уваги усіх державних і громадських чинників. Влада і громадянське суспільство мусять бути свідомі своєї відповідальності перед нинішнім та майбутніми поколіннями людей.

На наш погляд, єдино прийнятною і єдино вірною ідеологією на сучасному історичному етапі розвитку цивілізації може стати соціально орієнтована еколого-економічна ідеологія, спрямована на захист кожної людини та її природного життєвого довкілля. Ні соціал-демократизм, ні конфронтуючий з ним лібералізм і ні їхній спільний ворог – комунізм не можуть бути в сучасному світі провідною ідеологією і провідною політичною силою з тих причин, що вони вже вичерпали себе і не спроможні вирішити глобальної проблеми захисту життя на планеті.

Соціально орієнтована еколого-економічна політика є за своєю сутністю політикою сталого розвитку. Саме вона може врятувати націю від зубожіння, захистити природне середовище і ресурси від деградації, допомогти подолати кризові явища у суспільстві й природі, вивести Україну на шлях сталого розвитку і поставити її в когорту розвинених держав, які забезпечують достойний рівень життя своїх громадян у гармонії з природою.

Висновок однозначний: настав час формувати в постчорнобильській Україні соціально орієнтовану еколого-економічну політику й активно проводити її в життя як на загальнонаціональному, так і регіональному й галузевому рівнях. Зокрема – на рівні окремих підприємств (фірм) і локальних територіальних інституцій.

Цілком імовірно, що саме екологічний імператив сталого розвитку регіонів України може виявитися ядром консолідації суспільства і бути корисним у пошуках взаємоприйнятної національної ідеї.

Туныця Ю.Ю. Экологический императив устойчивого развития регионов Украины: в поисках факторов консолидации общества

Ключевым теоретическим и политическим принципом устойчивого развития регионов Украины, а одновременно – фактором единения нации и укрепления ее государственности на современном историческом этапе эволюции гражданского обще-

ства, должен стать экологический императив, который в свою очередь требует осуществления экологизации экономики и образования в соответствии с принципами эколого-экономической доктрины. На основании анализа результатов проведенной в два тура научно-практической конференции "Украина: Восток-Запад – проблемы устойчивого развития" (первый тур состоялся в Донецке, а второй – во Львове), освещены вопросы углубления сотрудничества регионов Украины с целью достижения устойчивого развития. Показано, что консолидация общества вокруг решения эколого-экономических проблем может стать одним из стержневых факторов укрепления государства.

Ключевые слова: устойчивое развитие; экологический императив; сотрудничество регионов; консолидация общества.

Tunysya Yu.Yu. Ecological imperative of sustainable development of Ukrainian regions: the search for factors of society consolidation

An environmental imperative should become the key theoretical and political principle of sustainable development of Ukrainian regions and at the same time – factor of unity of the nation and strengthening of its statehood at the present stage of historical evolution of civil society. This imperative in its turn requires the implementation of ecologization in economy and education in accordance with the principles of ecological economics doctrine. Analyzing the results of the conference "Ukraine: East-West – the problems of sustainable development" that was carried out in two rounds (first round was held in Donetsk, and the second – in Lviv), the article highlights the issues of deepening the cooperation between Ukraine's regions in order to achieve the sustainable development. It is shown that the consolidation of society around the solving of environmental and economic problems could be one of the core factors for strengthening the state.

Keywords: sustainable development; environmental imperative; cooperation of regions; consolidation of society.

УДК 336.143 Проф. А.А. Садеков, д-р екон. наук; аспір. Ю.М. Соловйова – Донецький НУ економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського

СТАЛИЙ РОЗВИТОК І БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

На основі узагальнення наукової літератури проаналізовано особливості бюджетної стратегії України і країн світу, визначено проблеми і пріоритетні тенденції бюджетної політики в сучасних умовах модернізації економіки.

Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, бюджетна стратегія, міжбюджетні відносини.

Постановка проблеми. Особливості сучасних тенденцій у світовій економіці засвідчують загострення глобальних фінансових, зокрема бюджетних, проблем. Активізація інноваційних процесів неможлива без активної бюджетної політики, яка є потужним державним фінансовим механізмом впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток національної економіки. Створення умов для довгострокового відтворення бюджетних ресурсів можливе лише шляхом стимулювання економічного зростання. Це є необхідною умовою подальшого соціально-економічного розвитку країни. З огляду на те, що бюджетній політиці належить особливе місце в фінансовій системі України та країн світу, актуальною проблемою сучасності є реалізація інноваційної бюджетної стратегії країн світового співтовариства.

Інноваційні погляди на концептуальні засади планування і прогнозування доходів бюджету в Україні розвивають Ю.В. Сибірянська, Г.М. Котіна. Актуальним аспектам міжбюджетних відносин на основі бюджетного кодексу України приділяли увагу І.Б. Стефанюк, М.Е. Крисюк. Результативність використання бюджетних коштів і ефективність прийняття стратегічних рішень у сфері державних видатків в Україні проаналізували Г.В. Мамонова і К.Д. Салюмон-Міхеева. Можливості застосування методу аналізу ієрархій у програмно-цільовому методі бюджетування в Україні вивчали В.І. Лапшин та В.М. Кузніченко. Ефективність використання бюджетних коштів, причини і чинники бюджетних правопорушень досліджував Ю.Д. Родіонов. Актуальні проблеми вдосконалення бюджетного законодавства України в контексті європейського досвіду скорочення дефіциту бюджету розглядала В.В. Зайчикова. Ключові проблеми розвитку економіки у плані бюджетної та грошово-кредитної політики, фактори ризику у бюджетній сфері і посткризові перспективи забезпечення конкурентних позицій країни на внутрішньому та зовнішньому ринках проаналізував В.М. Геєць. Теоретичні аспекти надання капітальних трансфертів з метою підвищення ефективності управління бюджетними видатками узагальнила І.О. Луніна. Інноваційно-інвестиційну спрямованість бюджетної політики в Україні розглянув О.Д. Рожко. Головні тенденції застосування бюджетно-податкових механізмів для активізації підприємницької діяльності у посткризовий період виокремила О.О. Булана на основі аналізу досвіду України та зарубіжних країн. Бюджетні дефіцити як інструмент посткризового відновлення економіки показав Ф.О. Ярошенко. Міжнародні тенденції нагромадження державного боргу у кризовий період і макрофінансові ризики в економіці України розкрила Т.П. Богдан. Але не всі аспекти зазначеної проблеми висвітлено повністю, зокрема, потребують подальшого наукового дослідження особливості і тенденції реалізації бюджетної політики.

Мета роботи. Проаналізувати сутність бюджетної політики України та країн світу в умовах модернізації економіки, визначити основні завдання бюджетної стратегії та пріоритетні напрями ефективності використання бюджетних коштів.

Результати дослідження. На етапі цивілізаційного розвитку країн світу і реформування фінансової системи важливе місце займає бюджетна політика, пріоритетними завданнями якої є модернізація бюджетного сектору економіки, переорієнтація державних видатків у напрямі економності, ефективності і результативності [8, с. 48].

Основні напрями бюджетної політики на 2011 р. було розроблено з метою формування такої бюджетної стратегії, яка спрямована на перехід до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки; передбачено заходи в напрямі стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів, зокрема: концентрація ресурсів бюджету на виконанні пріоритетних державних цільових програм; надання гарантій Кабінетом Міністрів України в обсязі не більш як 3 % ВВП для реалізації інвестиційних та інноваційних проєктів, спрямованих на розвиток експортного потенціалу національної економіки; установлення